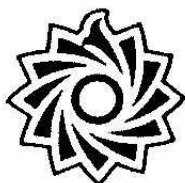

۱۳۸۴

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

بسم الله الرحمن الرحيم

خلاقیت و روش‌های آموزش آن

تدوین:

علیرضا عصاره

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

علی راهبر

سرشناسه	عصاره، علیرضا، ۱۳۳۳ -
عنوان و نام پدیدآور	خلاقیت و روش‌های آموزش آن / تدوین علیرضا عصاره، علی راهبر؛ ویراستار علمی اکرم رخشانی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۱۷۰ص.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۵۸۹۰۴-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
موضوع	خلاقیت
موضوع	Creative ability
شناسه افزوده	راهبر، علی، ۱۳۵۱ -
شناسه افزوده	رخشانی، اکرم، ۱۳۵۲ - ویراستار
شناسه افزوده	دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
شناسه افزوده	Shahid Rajaee Teacher Training University
رده بندی کنگره	BF۴۰۸
رده بندی دیویی	۳۵/۱۵۳
شماره کتابشناسی ملی	۶۴۶۲۳۵۰

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

عنوان	خلاقیت و روش‌های آموزش آن
تدوین	دکتر علیرضا عصاره؛ تدوین هیأت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی / علی راهبر
ویراستار علمی	اکرم رخشانی
ویراستار ادبی	عاطفه نجیبی
نوبت چاپ	اول - تابستان ۱۳۹۹
انتشارات	دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
لیتوگرافی	رجاء نقشینه
چاپ	شریف
طراح جلد	محمد معتمدی نژاد
ناظر چاپ	محمد معتمدی نژاد
صفحه‌آرا	نیره فیروزی
کارشناسان	طاهره کیا؛ علی رضایی اهوآنویی
شمارگان	۱۰۰ جلد
قیمت	۸۰۰.۰۰۰ ریال
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۵۸۹۰۴-۸
	ISBN: 978-622-658904-8

کلیه حقوق این اثر برای مؤلفان و مترجمان و دانشگاه تربیت دبیر شهیدرجانی محفوظ است.

نشانی: تهران، لویزان - کد پستی ۱۵۸۱۱-۱۶۷۸۸ - صندوق پستی ۱۶۳ - ۱۶۷۸۵ - تلفن: (۲۶۳۲) ۹ - ۲۲۹۷۰۰۶۰.

۲۲۹۷۰۰۷۰، تلفکس: ۲۲۹۷۰۰۴۲، پست الکترونیکی: Publish@sru.ac.ir، وب سایت: http://Publish.sru.ac.ir

پیش‌گفتار

الوین تافلر در کتاب "موج سوم" بعد از موج‌های اول و دوم برای بشریت که به ترتیب موج‌های کشاورزی و صنعتی شدن را باشند، موج تربیت تفکر و خلاقیت انسانی را به‌عنوان موج سوم نام می‌برد و اعتقاد دارد که در اواخر قرن بیستم و آغاز قرن بیست و یکم تنها جوامعی که امکان سرمایه‌گذاری تربیتی بر روی نهادهای اجتماعی برای پرورش مهارت‌های عقلانی و فکری نوجوانان و جوانان خود می‌یابند و زمینه‌ساز بروز پرورش تفکر خلاق را برای آن‌ها به‌وجود می‌آورند، می‌توانند از جامع‌های مطلوب و آینده‌ای مبتنی بر اقتصاد مناسب برخوردار باشند. از طرف دیگر علمای علم اقتصاد در شرایط کنونی، بالاترین و سودآورترین سرمایه‌گذاری اقتصادی را در سرمایه‌گذاری در آموزش نیروی انسانی به‌ویژه در دوران تحصیل می‌شناسند. الوین تافلر نه تنها در معرفی مهم تمدن فراصنعت، از خلاقیت سخن به میان می‌آورد، بلکه خلاقیت را به‌عنوان عامل پیش‌برنده تمدن صنعتی به رسمت فراصنعت یاد می‌کند. تحولات فن‌آوری، انقلاب الکترونیک و انفجار اطلاعاتی چهره جدیدی به جهان عاصر داده‌اند و در این میان، خلاقیت بنیان جوامع پیشرفته در نظر گرفته شده است و دور ماندن از آن به مثابه‌ای از دست دادن شرط بقا تلقی می‌شود. (تافلر، ۱۳۷۸).

زندگی پیچیده امروزی، هر لحظه در حال نوشدن است؛ خلاقیت و نوآوری، ضرورت استمرار زندگی فعال انسان برای خلق نشاط و پویایی در زندگی نیازمند نوآوری و ابتکار است. تا انگیزه تنوع‌طلبی خود را از دست ندهد. جامعه انسانی برای زنده ماندن و گریز از مرگ و ایستایی به تحول و نوآوری نیاز دارد و امروز شعار "نابودی در انتظار شماست مگر این که خلاق و نوآور باشید" در پیش‌روی مدیران همه سازمان‌ها قرار دارد اما مسئولیت سازمان‌های آموزشی به خصوص آموزش و پرورش که وظایف تعلیم و تربیت فرزندان و آینده‌سازان جامعه را برعهده دارد، صورتی دیگر به خود می‌گیرد. از این‌رو سازمان‌های آموزشی از یک‌سو وظیفه فراهم آوردن زمینه رشد و پرورش خلاقیت و نوآوری و استفاده صحیح و جهت‌دار از استعدادها و توانایی‌های افراد را برعهده دارند که این خود زمینه‌ساز توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در جامعه است و از سوی دیگر برای پویایی خود نیازمند پرورش و بهره‌مندی از خلاقیت و نوآوری در سطوح سازمانی می‌باشند.

از آنجایی که خلاقیت و نوآوری یکی از مؤلفه‌های رشد و شکوفایی استعدادهای افراد جامعه است و باید مطالب پیرامون آن به درستی شناخته و به‌کار بسته شود تا منجر به تولید علم، افزایش کیفیت خدمات، رشد همه‌جانبه و شکوفایی مستمر و گسترده استعدادها گردد. بنابراین خلاقیت به‌عنوان یکی از اهداف تعلیم و تربیت باید در آموزش دروس مختلف به‌کار برده شود.

از روش‌های مهم آموزش فعال و رشد خلاقیت می‌توان: روش تدریس فعال بارش فکری، روش بدیعه-پردازی، روش حل مساله، روش تفکر خلاق و روش تلفیقی را نام برد، که این روش‌ها برای پرورش قوه خلاقیت دانش‌آموزان مطالبی را عرضه و آموزش می‌دهد تا فراگیران در حل مسایل در زندگی روزمره و حتی در دنیای در حال پیشرفت و نوین بتوانند مشکلات خود را با توجه به قوه خلاقیت برطرف کنند. آموزش دادن با این روش‌ها توانایی حل مسئله را به نحو خلاقانه‌ای در آنان بالا می‌برد و بیش از روش مرسوم آموزشی به تولید راه‌حل‌های خلاقانه منجر می‌شود و در نهایت نیز باعث پیشرفت تحصیلی فراگیران خواهد شد.

نقطه امید و توجه جامعه به فراگیری است که در حال تعلیم و تربیت و رشد و شکوفایی است. در حقیقت به تدریس توقع در موضوع خلاقیت و نوآوری از تمام دانش‌آموزان و دانشجویان است که باید فرهنگ خلاقیت و باور آنان نسبت به این موضوع شکل گیرد تا نهضت خلاقیت استمرار یابد. این کتاب در قالب ۳ فصل تدریس شده است. در فصل اول به معرفی خلاقیت، تعاریف، مفاهیم، تاریخچه، اهمیت، ضرورت خلاقیت پرداخته شده است. خواننده با مطالعه آنها، درک کاملتری از خلاقیت و اهمیت آن به دست می‌آورد. در فصل دوم کتاب وانشناسی و نظریات یادگیری مربوطه در بحث خلاقیت معرفی می‌گردد. مطالعه این رویکردها و دیدگاه‌هایش خواننده را نسبت به شکل‌گیری مبانی نظری خلاقیت توسعه می‌بخشد و او را آماده تفکر و تحقیق در دنیای آموزش خلاقیت می‌سازد. در فصل سوم روش‌های تدریس فعال برای پرورش خلاقیت فراگیران شامل: اولویت و محوریت روش تدریس بارش فکری و همچنین بدیعه‌پردازی، روش حل مساله، تفکر خلاق و روش تلفیقی که از روش‌های پرورش خلاقیت می‌باشند، تشریح گردیده است، تا شاید مسیر خلاقیت و نوآوری به درستی روشن گردیده و نهضت آن رشد یافته و بتواند پویایی خود را حفظ و تداوم بخشد.

مطالب ارائه شده در این کتاب برای اساتید، معلمان، دانشجویان تربیت معلم، کارورزان، مشاوران و برنامه‌ریزان درسی و آموزشی و سازمان‌ها و موسسات مختلف مورد استفاده مفید می‌باشد. در پایان کتاب قسمت پیوست‌ها، چند نمونه طرح درس اجرا شده تدریس بارش فکری با آشنایی علاقه‌مندان به خصوص دانشجو معلمان تازه کار جهت استفاده و کاربردی از این روش تدریس فعال و خلاقیت‌ساز در کارشان و بارآوردن دانش‌آموزان خلاق در کلاس درس خود آورده شده است.

امید است محتوای ارائه شده، مقدمه‌ای بر گسترش شناخت و بررسی الگوهای فعال تدریس و چگونگی تاثیر آن بر رشد خلاقیت فراگیران باشد. در آخر از همه کسانی که با نقد کتاب موجب غنای بیشتر آن را فراهم خواهند نمود؛ سپاسگزاریم.

دکتر علیرضا عصاره

علی راهبر

فهرست مطالب

فصل اول: خلاقیت (تاریخچه، تعاریف، مفاهیم، ضرورت و اهمیت)

۳	۱- نگاه اجمالی به فصل و اهداف آن
۳	۱-۱- مقدمه
۶	۲-۱- جایگاه و ضرورت خلاقیت نوآور
۷	۳-۱- تاریخچه خلاقیت
۸	۴-۱- تعریف خلاقیت
۱۰	۵-۱- خلاقیت و مؤلفه‌های آن
۲۰	۶-۱- ارتباط خلاقیت و هوش
۲۳	۷-۱- خلاقیت در مطالعات سازمانی و مدیریت
۲۳	۱-۷-۱- اهمیت خلاقیت در سازمان‌ها
۲۴	۲-۷-۱- ویژگی سازمان‌های خلاق
۲۶	۳-۷-۱- موانع خلاقیت در سازمان‌ها
۲۶	۸-۱- چهار پیش‌بینی درست الوین تافلر ۳۰ درباره دنیای امروز
۲۷	۱-۸-۱- اینترنت
۲۷	۱-۸-۲- دوم، اقتصاد اشتراکی
۲۷	۱-۸-۳- سوم، دورکاری
۲۸	۴-۸-۱- چهارم، کسب و کارهای بدون ساختار رسمی
۲۸	۹-۱- تکنیک‌های پرورش خلاقیت

- ۲۸ ۱-۹-۱- تکنیک بارش فکری
- ۲۸ ۱-۹-۱-۱- تفاوت‌های بارش فکری فردی و گروهی
- ۲۹ ۱-۹-۲- تکنیک "چرا؟"
- ۲۹ ۱-۹-۳- تکنیک توهم خلاق
- ۲۹ ۱-۹-۴- تکنیک پی. ام. آی (P.M.I)
- ۳۰ ۱-۹-۵- تکنیک DCIT
- ۳۰ ۱-۹-۶- تکنیک چه می‌شود اگر...؟
- ۳۱ ۱-۹-۷- تکنیک اسکامپر (SCAMPER)
- ۳۱ ۱-۹-۸- تکنیک تجزیه و تحلیل مرفولوژیک
- ۳۲ ۱-۹-۹- تکنیک دلفی
- ۳۲ ۱-۹-۹-۱- چه موقع از فن دلفی استفاده می‌شود؟
- ۳۳ ۱-۹-۱۰- تکنیک استخوان ماهی علت و معلول
- ۳۳ ۱-۹-۱۱- تکنیک بازگشت به مشتری
- ۳۳ ۱-۹-۱۲- تکنیک گروه اسمی
- ۳۳ ۱-۹-۱۳- تکنیک سینکتیکس
- ۳۴ ۱-۹-۱۴- تکنیک شکوفه آبی
- ۳۵ ۱-۹-۱۵- تکنیک تفکر موازی
- ۳۶ ۱-۹-۱۶- تکنیک ارتباط اجباری
- ۳۷ ۱-۹-۱۷- روش شش کلاه
- ۳۸ ۱-۹-۱۸- تکنیک P.P.C
- ۳۸ ۱-۹-۱۸-۱- اهداف تکنیک P.P.C
- ۳۹ ۱۰-۱- خلاقیت و نوآوری در عرصه تعلیم و تربیت
- ۳۹ ۱۱-۱- ارکان نظام آموزشی
- ۳۹ ۱۱-۱-۱- اجزای انسانی

۴۸	۱-۱۱-۲- اجزای فیزیکی
۴۹	۱-۱۱-۳- اجزای ساختاری
۵۱	۱-۱۱-۴- اجزای محتوایی
۵۴	۱-۱۲- عوامل مؤثر در رشد خلاقیت
۵۵	۱-۱۳- نقش خانواده در رشد خلاقیت
۵۵	۱-۱۴- فرایند خلاقیت
۵۶	۱-۱۵- الگوهای پرورش خلاقیت
۵۸	۱-۱۶- مطالعه خلاق
۶۱	۱-۱۷- پرسش و بحث
	فصل دوم. دیدگاه‌های مکاتب مختلف درباره خلاقیت
۶۵	۲- نگاه اجمالی به فصل و اهداف آن
۶۵	۲-۱- مقدمه
۶۵	۲-۲- خلاقیت به‌عنوان ودیعه الهی
۶۶	۲-۳- خلاقیت به‌عنوان دیوانگی
۶۶	۲-۴- خلاقیت به‌عنوان نبوغ شهودی
۶۷	۲-۵- خلاقیت به‌عنوان نیروی حیاتی
۶۷	۲-۶- دیدگاه مکتب رفتارگرایان
۶۸	۲-۶-۱- خلاقیت از دیدگاه مکتب رفتارگرایی
۶۸	۲-۷- دیدگاه مکتب تداعی‌گرایان
۶۹	۲-۷-۱- خلاقیت از دیدگاه مکتب تداعی‌گرایی
۶۹	۲-۸- نظریه مکتب روانکاوی
۷۰	۲-۸-۱- خلاقیت از دیدگاه مکتب روانکاوی
۷۲	۲-۹- نظریه انسانگرایی کارل راجرز و آبراهام مازلو

- ۷۲ ۲-۹-۱- خلاقیت از دیدگاه روانشناسی انسان‌گرایی
- ۷۳ ۲-۱۰- نظریه تحلیل عوامل گیلفورد
- ۷۳ ۲-۱۱- نظریه رشد روانی - اجتماعی اریک اریکسون
- ۷۴ ۳-۱۲- نظریه سینکتیکز یا بدیعه‌پردازی گوردون
- ۷۵ ۲-۱۳- نظریه گشتالت
- ۷۵ ۲-۱۴- مکتب عصا شناسی
- ۷۶ ۲-۱۵- پرسش و بحث

فصل سوم نقش آموزش بر رشد خلاقیت

- ۷۹ ۳- نگاه اجمالی به فصل و اهداف آن
- ۸۰ ۳-۱- اهداف آموزش خلاقیت
- ۸۰ ۳-۲- آموزش و پرورش و خلاقیت
- ۸۱ ۳-۳- عوامل مؤثر در خلاقیت دانش‌آموزان
- ۸۱ ۳-۴- وظایف معلمان در افزایش خلاقیت فراگیران
- ۸۲ ۳-۵- برنامه درسی و تفکر
- ۸۲ ۳-۶- تفکر خلاق
- ۸۲ ۳-۶-۱- اصول پرورش تفکر خلاق در کلاس درس
- ۸۳ ۳-۷- عناصر برنامه درسی
- ۸۳ ۳-۷-۱- عناصر اصلی برنامه درسی
- ۸۳ ۳-۸- نقش و جایگاه روش تدریس در برنامه درسی
- ۸۴ ۳-۸-۱- روش تدریس
- ۸۶ ۳-۹- روش تدریس فعال
- ۸۷ ۳-۹-۱- روش تدریس بارش مغزی
- ۸۸ ۳-۹-۱-۱- قوانین بارش فکری

۹۰	۲-۱-۹-۳- موقعیت زمانی استفاده از روش تدریس بارش فکری
۹۰	۳-۱-۶-۳- موقعیت مکانی استفاده از روش تدریس بارش فکری
۹۰	۴-۱-۹-۳- ناظر یا رئیس جلسه
۹۱	۵-۱-۹-۳- آماده‌سازی قبل از شروع جلسه
۹۱	۶-۱-۹-۳- تکنیک‌های بارش فکری در فراخوانی ایده‌ها
۹۲	۷-۱-۹-۳- حل اجزای روش تدریس بارش فکری در کلاس درس
۹۲	۸-۱-۹-۳- ارزیابی روش بارش فکری
۹۳	۹-۱-۹-۳- معایب روش فکری
۹۴	۱۰-۳- ایده و راه‌حل‌های ناشی از بارش مغزی
۹۴	۱۱-۳- تطابق روش تدریس بارش فکری با اصول شش‌گانه آموزش
۹۵	۱۲-۳- نظریه‌ها و یافته‌های مربوط به بارش فکری
۹۸	۱-۱۲-۳- نظریه یادگیری شناخت‌گرا
۹۹	۲-۱۲-۳- نظریه آموزشی بروئر
۹۹	۱۳-۳- انواع روش‌های بارش مغزی
۱۰۰	۱-۱۳-۳- بارش فکری افکارنویسی
۱۰۱	۲-۱۳-۳- بارش مغزی تریگر
۱۰۲	۳-۱۳-۳- بارش مغزی گمنام
۱۰۳	۴-۱۳-۳- بارش مغزی در سکوت
۱۰۴	۵-۱۳-۳- تکنیک گروه اسمی
۱۰۴	۶-۱۳-۳- بارش مغزی الکترونیکی
۱۰۷	۱۴-۳- روش تدریس بدیعه‌پردازی
۱۰۸	۱-۱۴-۳- مراحل اجرای الگوی بدیعه‌پردازی
۱۱۱	۲-۱۴-۳- مزایای روش بدیعه‌پردازی
۱۱۱	۱۵-۳- روش تدریس حل مسئله

- ۱۱۲ ۳-۱۵-۱- ویژگی‌های الگوی حل مسأله
- ۱۱۳ ۳-۱۵-۲- محاسن و محدودیت‌های الگوی حل مسأله
- ۱۱۴ ۳-۱۶-روش تفکر خلاق
- ۱۱۴ ۳-۱۶-۱- تفکر خلاق چیست؟
- ۱۱۷ ۳-۱۶-۲- چرا تفکر خلاق مهم است؟
- ۱۱۸ ۳-۱۶-۳- نقش تفکر خلاقانه در موفقیت افراد (قانون جذب)
- ۱۱۸ ۳-۱۶-۴- کارهایی باعث افزایش قدرت تفکر خلاقانه می‌شود
- ۱۲۱ ۳-۱۷-روش تنقیق یکی از راهکارهای تقویت خلاقیت در کلاس توسط معلمان و مدارس
- ۱۲۱ ۳-۱۷-۱- مفهوم تلفیق
- ۱۲۱ ۳-۱۷-۲- ضرورت و اهمیت تلفیق
- ۱۲۲ ۳-۱۷-۳- انواع و اشکال تلفیق برنامه‌های درسی
- ۱۲۳ ۳-۱۸- پرسش و بحث
- ۱۲۷ **پیوست**
- ۱۳۱ طرح درس روزانه شماره ۱: پودمان اول
- ۱۳۱ طرح درس روزانه شماره ۲: فناوری اطلاعات و ارتباطات
- ۱۳۷ منابع و مآخذ
- ۱۴۷ واژه‌نامه‌ها
- ۱۵۳ نمایه